



# Els casinos perden la partida

Durant el segle XIX els casinos tingueren un paper de primer ordre en la vida política i cultural del país. Avui, que la gent té formes de relació social distintes, aquests locals, ja sense l'esplendor d'ahir, van llanguint a poc a poc.

Les pugnes ideològiques entre socis de casino, ells amb ells: republicans i monàrquics, clericals i anticlericals, entre treballadors i cacics..., eren a l'ordre del dia en els pobles valencians de principi de segle. I és que la gent s'hi reunia segons la ideologia que professaven, l'estatut social o laboral que tenien, i no era estrany que en èpoques d'agitació electoral volaren les cadires de l'un local a l'altre.

Actualment, tanmateix, aquestes societats a què s'afiliaven pares i fills, joves i grans, per jugar-hi al billar, llegir-hi el diari, parlar-hi de política o fer-hi el cafè amb els amics, ja han esdevingut, la gran majoria, llars de jubilats, de llauradors, o centres culturals dependents de cooperatives, com ara el de Vila-real. La gent jove busca avui llocs de relació diferents: bars, pubs o discoteques, i deixa aquests espaiosos edificis, que envelleixen igual que les persones que encara els freqüenten, des de fa més de seixanta anys.

Daniel Benedito en té vuitanta-sis, i des dels setze que és soci de l'Ateneo Sueco del Socorro de Sueca, una societat fundada el 1871 per "instruir i esbargar les classes obreres". Benedito se'n va fer soci, igual que son pare, perquè era el casino dels treballadors, i no va deixar de ser-ne fins després de la guerra del 36-39, quan se n'aproprià la Falange. Ara, en la penombra d'aquest edifici, construït el 1928 al carrer del Sequial, deixa passar les hores assegut al costat d'una renglera d'homes de setanta anys o més. Benedito es remira la taula de billar francès sense deixar anar el bastó i recorda que bé que hi jugava quan era jove.

Benedito, que assegura que cap dels 560 socis que té actualment l'Ateneo Sueco del Socorro (890 menys que no l'any 1916) no ho és per raons polítiques, admet que la majoria són d'esquerres i treballadors, a diferència del miler de socis que té encara el casino Agrícola, a la Plaça Major de Sueca, que són més aviat de dretes.

Al mateix carrer del Sequial de Sueca, davant l'Agrícola, hi ha el

Centro Católico Cultural, la Lealtad, un casino carlí decorat amb quadres de reis i generals carlins i amb un cartell de "prohibida la blasfemia". José Martorell, de vuitanta-quatre anys, diu que n'és soci des dels nou, i contra els qui regeixen el bar, que asseguren que la casa és oberta a tothom i que això de ser carlí ja és història, sosté i defensa que el lema "Déu, Pàtria i Rei" encara és inqüestionable.

Tant els assidus al casino dels treballadors, el Sueco, com els més adinerats de l'Agrícola admeten que aquestes societats van pel camí de desaparèixer. La mitjana d'edat dels socis és de seixanta-cinc anys, i segons Batiste Chorques, membre de l'Agrícola, cada any se'n moren entre quaranta i seixanta. No obstant això, Chorques confia que el club de joves jugadors professionals de billar que s'ha creat al caliu del casino podrà fer revifar aquesta societat.

Els primers casinos del País Valencià apareixen a Alzira, el 1859, i a Ontinyent, el 1858. Eren de caràcter lúdic i polític. A més del joc de cartes, l'entreteniment estel·lar dels casinos ha estat sempre el billar francès (no pas l'americà, menystingut amb el nom de *gorrino*). El joc s'hi estengué tant que féu proliferar les empreses de fusta del País Valencià.

Tot amb tot, els primers casinos duraren poc, puix que l'any 1860 esclata a Granada una revolta de caràcter republicà, la Loja. Com que n'eren la raó els regadius, el govern espanyol, tement que no s'escampara als territoris valencians, prova de desarticular els nuclis republicans a base de tancar els casinos on es reunien. Hauran de passar quatre anys abans que no tornen a aparèixer, amb l'arribada del bienni progressista. I llavors es batejaren amb el nom dels partits polítics que s'hi organitzen i que tracten d'arrelar en els pobles més grans.

Sueca és en aquest moment el poble amb més pes de tot el País Valencià: d'11.000 habitants passa a tenir-ne 15.000 durant l'època de la sega i de la sembra, i això es manifesta en la proliferació de



**Els primers casinos del País Valencià apareixen a Alzira, el 1859, i a Ontinyent, el 1858, com a centres de signe lúdic i polític.**

casinos i societats. De totes formes, els casinos apareguts en aquesta època seran liquidats molt prompte. Les revolucions clamen pel destronament d'Isabel II i els conservadors recorren al desmantellament dels casinos i tertúlies per desactivar els rebels.

La primera gran desclosa dels casinos vindrà, després dels dos intents fallits, entre 1868 i 1874, durant el sexenni revolucionari. La revolució Gloriosa ha dut el sufragi universal masculí i la I Internacional a Espanya, i al costat dels casinos moderats i lúdics apareixen els ateneus obrers. Al capdavant no hi ha els internacionalistes, sinó els republicans, que els utilitzen per reclamar el vot a la classe treballadora. N'hi ha que tenen molt d'èxit, com l'ateneu-

casino obrer de la ciutat de València, o el de la ciutat d'Alacant. Ara, la vida d'aquestes societats dura tant com el sexenni revolucionari. El colp d'estat del 74 restaura la monarquia i Cánovas del Castillo governa cinc anys amb mà dictatorial. Instaura el sufragi censitari, il·legalitza les internacionals i, és clar, tanca els casinos.

Durant la quarta fase, el 1881, amb Sagasta i els liberals en el poder (tres anys), es fan tot de reformes, entre les quals hi ha la concessió del dret associatiu. Això estimularà la creació de casinos; tots els pobles de més de tres mil habitants en tindran, si més no, un. Entre el 1880 i el 1936, el blasquisme farà proliferar els casinos d'ideologia afí i, per oposició, apareixeran els d'Acció Catòlica, durament enfrontats.

A més de ser seus d'organització política, els casinos són focus culturals: s'hi fan conferències i exposicions, s'hi llegeixen els diaris en veu alta, hi ha biblioteques en un moment que no n'hi ha de públiques. És als casinos, lloc de relació social reservat als homes, que les sufragistes espanyoles fan les seves conferències.

Els casinos monàrquics i clericals d'aleshores eren sobretot focus de caciquisme. El 1891, amb l'aprovació del sufragi universal, els cacics els utilitzen per pressionar, coaccionar, fer promeses

**Círculo Mercantil de la ciutat de Xàtiva.**

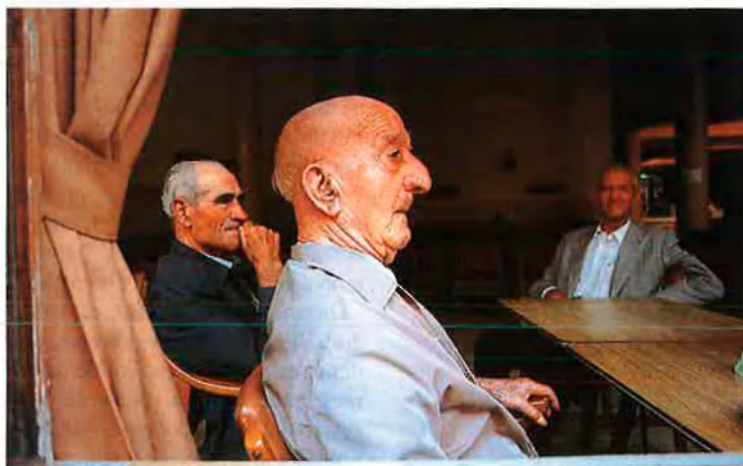
Durant molt de temps, a redós dels casinos, s'hi organitzen els partits polítics i foren focus d'efervescència cultural.



ARXIU / RAFA GIL



Dalt, clients habituals del casino de Vila-real. A sota, socis veterans de l'Ateneo Sueco del Socorro. Els casinos ja no tenen, com en èpoques passades, clientela jove: les formes socials han canviat moltíssim.



o dissenyar estratègies per a les eleccions a diputats.

Durant la dictadura de Primo de Rivera, proliferen els casinos de la Unión Patriótica, adeptes al règim, si bé subsisteixen els casinos republicans i els casinos socialistes: les anomenades "cases del poble", que copien el model dels casinos obrers. El 1901, a Alzira, els blasquistes funden la primera casa del poble que al principi de la república té 10.000 afiliats entre homes, dones i xiquets (llavors el municipi tenia 20.000 habitants).

**De portes endins.** L'atractiu principal de tots els casinos era que s'hi despatxaven licors. La legislació era tan restrictiva sobre la venda d'alcohol i sobre l'horari de tancament dels bars que, per esca-

motejar-la, tots els socis es proveïen al taulell del casino, que servia alcohol, cafè i la típica soda, tan recomanable després d'abusar una mica de l'alcohol i de la cafeïna. A més, la clientela restava assegurada, perquè si els bars tancaven a les nou del vespre, els casinos romanien oberts més enllà de l'horari laboral, fins a mitjanit. Daniel Benedito comenta, dolgut, aquest canvi: "Abans acabàvem de treballar i veníem tots els amics després de sopar a fer el cafè i la xarradeta al casino, fins a les tantes de la nit, excepte el dimecres, el dissabte i el diumenge, que hi havia cine. Ara, a les nou ací ja no hi ha ningú, i són els bars que s'omplen fins tard". Javier Gimeno, president del Círculo Industrial d'Alcoi, fundat el 1863, diu

que ara ja només hi van quatre vells després de dinar a jugar-se el cafè. Segons Gimeno, "la gent d'Alcoi és massa treballadora i no està per passar el temps al casino".

El casino es podia considerar el temple de la premsa, atès que molts dels qui hi sovintejaven, i encara hi sovintegen, hi anaven a llegir el seu diari o el diari "dels altres". Segons Francesc Martínez, professor d'història contemporània, si és cert que el nivell de lectura de premsa al País Valencià ha estat tradicionalment molt baix, també s'ha de tenir en compte que la lectura comunitària de diaris hi és més freqüent que no als països del nord d'Europa. Els casinos ofereixen dos avantatges, segons Martínez: "D'una banda, és corrent que el casino estiga subscrit a més de deu diaris de tendències diferents, i d'una altra, s'hi practica la lectura en veu alta". Els qui no sabien llegir es posaven al dia escoltant els companys i molts s'hi cultivaven, gràcies als diaris, perquè, com deia Sagasta el 1968, "el diari és la Bíblia de l'obrer".

Aquests edificis solen tenir unes quantes plantes. A la primera hi ha els jocs de cartes, el dòmino i la taula de billar, que s'aparta quan hi ha una conferència. Els llibres s'amunteguen també en la primera planta, o en la segona, on no sol faltar una biblioteca.

Durant el franquisme molts casinos desaparegueren. L'Ateneu de Sueca fou tancat perquè consideraven que anava contra el règim i la Falange l'usurpà per fer-ne la seua seu. Però n'hi ha, com l'Ateneu de València o el Círculo Industrial d'Alcoi, que passaren a ser la seu de la patronal, que en féu un trampolí dels seus interessos, fins al punt que determinats ateneus provaren de funcionar com a *lobbies* a petita escala.

N'hi ha que encara mantenen elements de les formes de relació d'abans, com és el cas de l'Ateneu de València, que encara guarda una magnífica biblioteca i l'hemeroteca i que prodiga conferències força assíduament. El Círculo d'Alcoi, un bell edifici d'estil mo-

dernista que s'ha anat reformant amb el pas del temps, organitza anualment uns premis de pintura, ofereix exposicions i un bon servei de restaurant de luxe. Aquest local ha servit sempre de lloc d'encontre de la burgesia alcoiana i de la gent benestant.

Normalment els casinos s'instal·laven en cases llogades, i els que prosperaren es referen la façana d'acord amb l'estil arquitectònic del moment, el modernisme, encara que no sempre de gaire entitat, com en el cas de l'Ateneu de Sueca.

A Almassora, Betxí, la Vall d'Uixó, Borriana, Benicàssim, Onda, Vila-real i en unes quantes poblacions més, els casinos són ara propietat de la Caixa Rural. Encara que avui la majoria de socis siguen gent gran, els establiments continuen essent focus culturals importants, que organitzen conferències, cursos i concerts, i els llauradors hi acudeixen per distribuir-se les hores de regar i els propietaris per contractar-hi col·lidors.

Aquests locals típics del segle passat, situats en la majoria de pobles valencians a prop de l'església o de la casa gran, han estat aprofitats per institucions diverses de cada municipi. Així les entitats musicals tenen molta relació amb els casinos, com és el cas del de Benimaclet, del de la Lira Castellonenca de Castelló de la Ribera, del de Cap de França del Cabanyal, del d'Almàssera o del de Quart de Poblet, els quals coordinen la seua pròpia banda de música. També hi ha casinos valencians que serveixen de seu de les festes anuals dels pobles. A la capital de la Vall d'Albaida, Ontinyent, un dels dos casinos tradicionals s'anomena Societat de Festers del Santíssim Crist de l'Agonia. Fundat l'any 1919, era, abans de traslladar-se de la Plaça Major al Carrer Major, un centre de formació musical, a més de lloc d'encontre de multitud de treballadors ontinyentins que anaven a fer-hi la partida de costum, o de barres, que en diuen allí. Actualment aquesta societat té molts membres, perquè pràcticament



**Imatge del Casino Setabense de Xàtiva.** Hi ha locals d'aquestes característiques que guarden a l'interior sales ricament decorades, record d'èpoques d'esplendor.

tots els festers que participen en els Moros i Cristians ho són. Però, com a tots els municipis importants del País Valencià, a Ontinyent, al costat del casino més popular o del de les classes treballadores, hi ha el més selecte o aburguesat. L'anomenat Círculo Industrial y Agrícola fou fundat a principi de segle amb el nom de Casino de la Unión Liberal. Congregava una societat d'elit, i s'hi organitzaven en règim de partit els empresaris d'idees liberals, però d'actituds conservadores. L'edifici es reformà l'any 1923 per prendre un aspecte modernista amb uns quants elements clàssics. Després de la guerra del 36-39 va passar a ser el casino de la Falange fins que l'any 1950 la burgesia industrial d'Ontinyent el recuperà i,

per evitar la censura franquista, el rebatejà amb el nom de Círculo Industrial y Agrícola, que és el que encara conserva avui dia.

No obstant la proliferació de les cases de cultura municipals, les seus de partits polítics, les biblioteques i hemeroteques, els pubs i fins i tot les ofertes digitals, aquestes creacions del segle XIX topen amb massa competidors per poder mantenir el monopoli de l'entreteniment, la política i la cultura als pobles. Només si els nous socis tenen prou imaginació per a actualitzar-los, en usos i funcions –i alguna vegada potser sense el beneplàcit de la gent més gran–, podran salvar-se, aquests edificis seculars, de la decadència.

**Ester Pinter**